

Національна безпека

УДК 355

Якубовський Володимир Михайлович

офіцер

Державна прикордонна служба України

Суровий Олександр Вікторович

офіцер

Збройні Сили України

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

***Анотація.** У статті надано короткий огляд становлення оперативно-розшукової діяльності Держприкордонслужби України. Виділено основні історичні етапи розвитку ОРД, її здійснення Прикордонними військами як у структурі КДБ за часів СРСР, так і самостійно після поновлення Україною своєї незалежності в 1991 році. Проаналізовано відповідні приписи чинного законодавства щодо цього специфічного виду діяльності. Здійснено дослідницький огляд літератури та інших відкритих наукових і довідково-інформаційних джерел.*

***Ключові слова:** оперативно-розшукова діяльність, суб'єкти оперативно-розшукової діяльності, державний кордон України, Державна прикордонна служба України.*

Оперативно-розшукова діяльність, наряду із розвідувальною та контррозвідувальною, займає важливе місце у діяльності Державної прикордонної служби України. Охорона державного кордону фізичним методом не задовольняє сьогоденних вимог. Організована злочинність, контрабандна, терористична діяльність, незаконна міграція стають усе

більш витонченішими. Злочинці використовують найновітніші засоби, сучасні технології та досягнення науки й техніки для здійснення своєї мети. Протистояти їм може тільки той прикордонник, який майстерно володіє як теоретичними знаннями, так і практичним досвідом оперативної роботи.

У системі Міністерства внутрішніх справ (МВС) термін «оперативно-розшукова діяльність» введений у науковий і практичний обіг після прийняття у 1958 році Основ кримінального судочинства СРСР і союзних республік та видання згодом республіканських кримінально-процесуальних кодексів [3, с. 13]. Цими ж нормативно-правовими актами було передбачено, що Прикордонні війська КДБ СРСР здійснювали не тільки фізичний захист кордону, але й були органом дізнання. Тут виникає логічне питання, то чому ж не згадується оперативно-розшукової діяльності прикордонних військ, чи, може, виконувались якісь інші функції?

Деякі науковці ще декілька років тому слушно зауважували, що сама оперативно-розшукова діяльність стала предметом наукових досліджень порівняно недавно, у зв'язку з чим у правовій науці до цього часу остаточно не визначено ставлення до неї або подається як не зовсім законна або другорядна в порівнянні зі слідством і дізнанням [1, с. 7]. На даний час дізнання згідно останніх законодавчих актів відсутнє, але оперативно-розшукова діяльність є основою діяльності оперативно-розшукових підрозділів.

До лютого 1992 року у Прикордонних військах України офіційно не застосовувався термін ОРД. Це було пов'язано з тим, що тривалий час, будучи однією із структур КДБ, ПВ використовували одну і ту ж термінологію. Це не означає, що Прикордонні війська КДБ СРСР не здійснювали оперативно-розшукову діяльність. У КДБ такого поняття як «оперативно-розшукова діяльність» не було. Його повністю підмінювали

терміни «розвідувальна діяльність» і «контррозвідувальна діяльність», які передбачали такі види діяльності:

- агентурну;
- пов'язану з використанням оперативно-технічних та інших оперативних засобів;
- пов'язану з використанням інших (не оперативних за своїм характером) засобів і методів (адміністративних, кримінально-процесуальних тощо) для вирішення розвідувальних та контррозвідувальних завдань.

Діяльність агентурна і та, що пов'язана з використанням оперативно-технічних та інших оперативних засобів, у сукупності складала агентурно-оперативну (оперативну) діяльність [4, с. 5-6].

Порівняно з іншими правоохоронними органами, у Прикордонних військах термін «оперативно-розшукова діяльність» офіційно увійшов в обіг найпізніше, разом зі Службою національної безпеки (Служба національної безпеки України проіснувала до 24 березня 1992 року, до моменту прийняття 25 березня 1992 року Закону України «Про Службу безпеки України»). Не виключено, що причиною цього було те, що Закон України «Про Прикордонні війська України» Верховна Рада прийняла раніше – 4 листопада 1991 року, а «Про оперативно-розшукову діяльність» – 18 лютого 1992 року, де у ст. 5 вперше офіційно було зазначено, що одним із суб'єктів здійснення ОРД є підрозділи з оперативної роботи Прикордонних військ. До 1993 року у ПВ України були розвідувальні відділи прикордонних загонів, які безпосередньо здійснювали оперативну роботу. І тільки 5 лютого 1993 року наказом Голови Державного комітету у справах охорони державного кордону України – командуючого Прикордонними військами України було затверджено Положення про оперативно-розшукові органи Прикордонних військ України. У ньому, зокрема, зазначалось, що оперативно-розшукова діяльність Прикордонних

військ України є складовою частиною охорони державного кордону, спеціальним видом її забезпечення і являє собою систему оперативно-розшукових, адміністративно-правових, попереджувально-профілактичних заходів, що здійснюються гласно та негласно з використанням оперативних і оперативно-технічних сил та засобів.

Оперативно-розшукові підрозділи Прикордонних військ України були призначені для здійснення розвідувальної, контррозвідувальної діяльності в інтересах охорони державного кордону України та її морської економічної зони, забезпечення власної безпеки, здійснення роботи щодо залучення населення до охорони державного кордону, проведення дізнання за кримінальними справами, що пов'язані з порушенням державного кордону.

До прийняття Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» в Україні, а також колишньому Радянському Союзі оперативно-розшукова діяльність як наука і навчальна дисципліна розвивалась виключно у спеціальних навчальних та наукових закладах органів внутрішніх справ. Практично усі навчальні, наукові матеріали носили закритий характер, а тому не могли бути доступними для широкої громадськості. У системі КДБ оперативна діяльність вивчалась, в основному на курсах «розвідувальна діяльність» та «контррозвідувальна діяльність». Прикладом цьому можуть служити навіть ряд навчальних посібників: Корнаков Содержание агентурно-оперативной деятельности органов советской контрразведки. М.: ВКШ КГБ СССР, 1975. Общие положения об управлении контрразведывательной деятельностью органов государственной безопасности. – М.: ВКШ КГБ СССР, 1987; Основы контрразведывательной деятельности органов государственной безопасности. – М.: ВКШ КГБ СССР, 1972.

Тільки після лютого 1992 року ОРД стала самостійною навчальною дисципліною, наукою не тільки в органах внутрішніх справ, але й у

навчальних закладах інших правоохоронних органів, у тому числі Держприкордонслужби (до 1 серпня 2003 року Прикордонних військ), Служби безпеки (до складу котрої входило Головне управління розвідки СБУ) та відповідних підрозділів розвідувального органу Міністерства оборони України.

Література

1. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I: Підручник. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 244 с.
2. Берназ В. Д., Притула А. М. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України: науково-практичний коментар / за заг ред. С. В. Ківалова. Одеса: Фенікс, 2013. 190 с.
3. Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел. Термины и определения: Учебное пособие. Киев : РИ и РИО КВШ МВД СССР, 1988. 312 с.
4. Основы агентурно-оперативной деятельности органов советской контрразведки: Уч. пособие. Ч. I. / Под ред. Ф.А.Щербака. Москва: РИО ВШ КГБ СССР, 1981. 157 с.
5. Про державний кордон України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12#Text>.
6. Про Державну прикордонну службу України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>.
7. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>.
8. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.
9. Про Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України : Указ Президента

України від 29.12.2009 р. № 1115. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115/2009#Text>.